

fremmest som et logisk udslag af hans hele karakter eller psyke. Selv om ingen Clausen og ingen injurieproces osv. havde eksisteret, vilde Grundtvig sikkert have fundet et paaskud til at befri sig for sit embede for at kunne hellige sig studierne, derom kan man rolig være overbevist. Ud fra dette synspunkt bærer adskilligt i Glædemarks undersøgelse (f. eks. dokumentfortolkningerne) præg af en lidt for overflødig grundighed, en grundighed, som man hellere havde set anvendt paa mere væsentlige omraader.

Steen Johansen.

Grundtvig som Tænker.

Henning Høirup: Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse. Modsigelsens Grundsætning som teologisk Aksiom hos Grundtvig. (Skrifter udgivet af Grundtvig-Selskabet I). Gyldendal.

Dr. Høirups Disputats er et meget betydningsfuldt Led i den nyere Grundtvig-forskning, og for det nye Grundtvig-Selskab er det en Ære at kunne præsentere dette monumentale Arbejde som det første af de af Selskabet udgivne Skrifter. Forfatteren har i en Grad som ingen før han udnyttet det store utrykte Materiale, der foreligger i Grundtvig-Arkivet paa det kgl. Bibliotek; de udførlige Uddrag, han giver f. Eks. af „Brevveksling mellem Nørre-Jylland og Christianshavn“, er det bedste Vidnesbyrd om, hvor vigtig en Opgave det er at faa hele dette Materiale udgivet i Trykken. Men Bogens Betydning for Grundtvigforskningen ligger ikke blot i dette, men fremfor alt deri, at det er lykkedes Forf. at fremdrage et helt nyt og, som det blev fremhævet af hans sagkyndige Oponenter ved Disputatshandlingen, rigtigt Synspunkt for Grundtvigs hele Tankearbejde, et Synspunkt, der kaster Lys over de forskellige Felter af Grundtvigs aandelige Produktion.

Det er *Edv. Lehmanns* Fortjeneste i sin paa forskellige Punkter angribelige Grundtvigbog at have betonet Betydningen af de Forudsætninger for Grundtvigs Tænkning, der ligger i hans intense Beskæftigelse med den tyske, særlig den romantiske Filosofi. Arbejdet hermed, som siden er taget op af andre, fører Dr. Høirup nu videre til en Undersøgelse af hvad han kalder de normalfilosofiske Forudsætninger, d. v. s. de Tankegange hos Grundtvig, som ikke skyldes Paa-virkning fra bestemte Filosofer som Fichte og Schelling, men som har fæstnet sig hos ham under Indtryk af Tidens almindelige filosofiske Tankegang, som han har mødt den i den filosofiske Undervisning, der indleder ethvert Studium ved Universitetet. Dette har, som Dr. Høirup viser, været det 18. Aarhundredes typiske Filosofi, bragt til almindeligt Herredømme ved Tyskeren *Chr. Wolff*, og herhjemme repræsenteret gennem den Universitetslærer, under hvem Grundtvig har forberedt sig til sin filosofiske Eksamen, *Børge Riisbrigh*. Hvad Grundtvig der har lært, faar afgørende Betydning for ham som Kampmiddel under hans store Fejder, først med Schelling—Molbech—Ørsted, siden med H. N. Clausen; og vi ser da det Særsyn, at den samme Grundtvig, der var den uforsonlige Be-

kæmper af det 18. Aarhundredes Tænkemaade, ikke des mindre under sin Kamp stadig benytter det, der var en Hovedlinie i dette Aarhundredes Filosofi før Kant: den dogmatiske Rationalisme, d. v. s. den Tankegang, at Tilværelsen, som den er i sig selv, stemmer med vor Tænkningens Love, saa at *Modsigelsens Grundsætning*, dette store enten—eller, hvorefter intet, der modsiger sig selv, kan være sandt, medens det, man ikke kan nægte uden at modsige sig selv, maa være sandt, bliver den store Grundlov ikke blot for al Tænkning, men for Tilværelsen selv. Herved har Grundtvig lært det saakaldte apagogiske Bevis, som han siden saa rigelig anvender: at fastslaa Sandheden af en Sætning ved at godtgøre Usandheden af de modsatte Antagelser (jfr. Wolff: *Cujus oppositum impossibile, seu contradictionem involvit, id Necessarium dicitur* — det, hvis Modsatte er umuligt eller indeholder Selvmodsigelse, det kaldes Nødvendigt).

Det var i 1813, under Angrebet paa Schellings Filosofi, at Betydningen af Modsigelsens Grundsætning som Kampmiddel gik op for Grundtvig: den blev ham „Stenen, der kan knuse Trolden“ (Schelling), idet den viste Umuligheden af det, der var Grundlinien i hele den schellingske Filosofi: Udjævningen af alle Livets store Modsætninger, ogsaa Modsætningen mellem godt og ondt, i een stor Harmoni. Dommen over det 18. Aarhundredes førende Filosofer, *Leibniz* og *Wolff*, der havde været saa skarp i Verdenskrøniken af 1812, mildnes derfor betydeligt i de følgende Aar, som det særlig ses i Verdenskrøniken af 1817. Paa utallige Steder har Grundtvig siden prist Modsigelsens Grundsætning: den er „Sandhedens Grundlov“, „det naturlige Guds Ord i os“; „et sandt Ja og et modsat Nej om det samme fører ud i et bundløst Mørke“.

Dr. Høirup udvikler nu paa overbevisende Maade gennem et overmaade fyldigt Materiale, hentet baade fra Grundtvigs utrykte og trykte Produktion, hvorledes denne Grundsætning har været et Hovedvaaben i Grundtvigs Haand, ja har tjent ham til Opbygningen af hele hans „kirkelige Anskuelse“. Først vises det, som allerede anført, i Angrebet paa *Schellings* Filosofi og Fejden med *Molbech* og *Ørsted*. Dernæst i en udførlig og meget fortjenstfuld Gennemgang af de mange hidtil utrykte Udkast til Forsvarsskrifter for Kristendommen, som optog Grundtvig i Aarene op til 1824 — „dette mit fremmede, men nødvendige Arbejde i Sandheds Tjeneste“. Her kommer Modsigelsens Grundsætning stadig frem som det store Aksiom, der maa være Grundlaget for al kristelig Erkendelse, og som et Værn mod alle Udglidninger fra Sandheden.

Siden gennemgaaes „Kirkens Genmæle“ og Striden med *Clausen*; det vises, hvorledes det ogsaa her er Modsigelsens Grundsætning, der bærer Angrebet. *Clausens* Lære dømmer sig selv, fordi den er *selvmodsigende* — det gælder hans Kirkebegreb og ikke mindst hans Forhold til Skriften, hvor han fastholder det lutherske Skriftprincip samtidig med, at han forlader den vitterlig apostolske Kristendom; „det er da med rene Ord at sige, at Sandhed og Løgn om Gud og Menneske er lige bibelsk“. Og naar *Clausens* Kirkebegreb er selvmodsigende og derfor falsk, saa følger deraf ifølge Modsigelsens Grundsætning, at *dets Mod-sætning*, den kirkelige Forstaaelse af apostolsk Kristendom, er sand. Dette fører saa Dr. Høirup til en interessant Paavisning af, hvilken uhyre Rolle Modsigelsens Grundsætning har spillet for Grundtvig under Opbygningen af og Argumenteringen for hans „kirkelige Anskuelse“ — den Lære, der begynder med, at

Vidnesbyrdet om, hvad der er sand Kristendom, ikke er at finde i Skriften, naar denne læses isoleret fra Menighedens Tro, men i Menigheden selv, i dens lydige Bekendelse ved Daaben, og som ender med Læren om, at denne apostolske Trosbekendelse er „Ordet af Herrens egen Mund“, talt af den opstandne Herre selv til Disciplene i de 40 Dage mellem Opstandelsen og Himmelfarten. Forf. viser klart Lærens Udvikling: først ser Grundtvig Daabsbekendelsen som *Menighedens*, baade den oprindelige og den nuværende Menigheds, Vidnesbyrd om sand Kristendom, derefter betoner han denne Bekendelse som *Aandens* levende Røst, derved bliver den *Herrens egen Røst* ved Daaben, og endelig bliver den historisk og bogstavelig Herrens Ord, udtalt i de 40 Dage; og hermed følger, at medens Grundtvig i „Kirkens Genmæle“ og endnu i 1827 ikke lægger Vægt paa Bekendelsens *Ordlyd*, saa ender han med at fastholde ikke blot denne Ordlyd, men ogsaa den omtalte Lære om dens historiske Oprindelse fra Herren selv som en vigtig aandelig Oplysning. Stadig argumenterer Grundtvig ud fra Modsigelsens Grundsætning, d. v. s. det modsattes Umulighed: *enten* er vor Trosbekendelse ægte apostolsk, *eller* der er ingen saadan og derfor ingen kristelig Kirke paa Jorden; der *maa* være et fælles Sandhedsord, som gør det ægte Trossamfund kendeligt; dette *maa* være et mundtligt og ikke et skriftligt Ord; dette Ord *maa* være den Bekendelse, der lyder ved Optagelsen i Menigheden, d. v. s. ved Daaben; disse Daabsvilkaar og Salighedsvilkaar *maa* være paalagt af Herren selv — altsammen ud fra det modsattes Umulighed. *Men* derved er denne Grundsætning ikke blot blevet en god Tjener for Grundtvig til at modvirke alle Udglidninger fra sand apostolisk Kristendom, men ogsaa en *Vej* til Afsporing: en bestemt historisk Opfattelse af Bekendelsens Oprindelse, som ikke hviler paa Historiens Vidnesbyrd, men paa, hvad der efter Grundtvigs Mening *maa* være sket, *gøres* til Salighedsvilkaar; Dogmet har med andre Ord overvundet Historien.

Naar Modsigelsens Grundsætning kunde faa en saa overvældende Betydning for Grundtvig, skyldes det ikke blot hans af Naturen antitetiske, udialektiske Tænkemaade (Martensen har set dette, naar han taler om, at Grundtvig mangler Mellembestemmelser og derfor fører ethvert Fænomen ind under det absolute: Sandhed eller Løgn, uden Syn for det, man kalder den relative Sandhed eller den relative Værdi); men den staar i Forbindelse med hele hans Livssyn, der bæres af Tilværelsens Dualisme, den uforligelige Modsætning mellem Sandhed og Løgn, Liv og Død: „vi er alle engagerede paa Liv og Død i den uforligelige Strid, der er mellem Sandheds Gud og Løgnens Fader“; „En af To maa vi fornægte, Gud eller Satan“. *Netop* i Foreningen af Forsagelsen og Troen ved Daaben har Grundtvig derfor fundet Centralpunktet i det kristelige Liv; denne Sammenknytning af Forsagelsen og Troen er Modsigelsens Grundsætnings „levende Udtryk“.

Paavisningen af den Betydning, Modsigelsens Grundsætning har haft for Grundtvig under hele hans aandelige Udvikling og under hans Kamp paa de forskellige Fronter, er Rygraden i Dr. Høirups Afhandling. Men dermed er dens Betydning ikke udtømt, idet den, som Bogens Hovedtitel udsiger, giver en indgaaende Behandling af hele Grundtvigs Erkendelseslære og dens Forhold til Troen, hans „kristelige Logik“. Det paavises, hvorledes Grundtvig her, trods

al Paavirkning fra den Wolffiske Bevismaade, maa tage Afstand fra den rationalistiske Erkendelseslære, fordi den isolerer Erkendelsen p. e. S. fra Troen, p. a. S. fra de andre Sjælsevner: Følelsen og Fantasien. Grundtvig hævder bestandig, at Filosofien ikke paa egen Haand kan bygge en Metafysik, og at Trosvished ikke kan naas ved Logik; „naar den menneskelige Fornuft betragter sig selv som den *rene* Fornuft og Sandheden selv og vil udvikle Sandheden af sig selv, er den Løgnens Tjener“, tordner han mod Schelling. Men han vil fuldtud anerkende Fornuftens Betydning *under Troens Lydighed*. Paa den anden Side bliver Erkendelsen gold, hvis den ikke forbindes med Følelsen og Forestillingerne (Indbildningskraften), hvilket fører Grundtvig til et Forsvar for den poetisk-billedlige Erkendelses Ret og dermed til Forsvar for Anvendelsen af det bibelske Billedsprog (se Høirup S. 104 og 216 f.).

En sand kristelig Erkendelse er ifølge Grundtvig bundet til *Erfaringen*, til *Historien* og til *Aabenbaringen*, og disse tre Punkter faar hos Dr. Høirup en udførlig og for Forstaaelsen af Grundtvig berigende Behandling. Hvad det første angaar, paavises den Betydning, som Kendskab til engelsk Filosofi med dens Vægt paa Empirien har haft for Grundtvig; den nøje Prøvelse af Grundtvigs Forhold til *Locke* (S. 137 ff.) hører til Afhandlingens fortrinligste Afsnit. Grundtvig har her lært, at Erfaringen er „al Vidskabs Kilde“, og han søger nu at forene Wolff og Locke. Men Erfaringen vil for Grundtvig især sige Menneskeslægtens Erfaring, d. v. s. *Historien*; „Historien maa nødvendig aabenbare Sandhed“. Krøniken bliver ham derfor et Hovedpunkt baade i Kampen for den sande Lutherdom og i Striden med Clausen (Bestemmelsen af, hvad der er Protestantisme, maa ske ad *Historiens Vej*). Ontologiske og historiske Beviser forenes saaledes hos Grundtvig paa en ikke altid heldig Maade (jfr. hvad ovenfor er sagt om Argumenteringen for Trosbekendelsens Oprindelse). Afgørende er den kristelige Erkendelse bundet til *Aabenbaringen*. I Modsætning til Myternes „Gaadetale“ er den historiske Aabenbaring for Grundtvig Guds Tilkendegivelse i Ordet, der maa modtages, som det lyder. Dette Ord er for Grundtvig oprindelig Bibelordet; naar Grundtvig siden opgiver Skriftprincippet, maa det efter Dr. Høirups Mening skyldes hans Aabenbaringsbegreb, der ikke var statisk-intellektualistisk, men *dynamisk*: Gud aabenbarer sig i *Historien*, og Gud aabenbarer sig *stadig* (Sønnens og Helligaandens Aktivitet). Derfor maa Vidnesbyrdet om Guds Aabenbaring søges ikke i Skriften, men i *Menigheden*. Og saaledes ender vi atter ad denne Vej ved Grundtvigs kirkelige Anskuelse.

Dr. Høirups Bog har sin Hovedstyrke i den historiske Undersøgelse. Om den systematisk-dogmatiske Berettigelse af Grundtvigs Opfattelse vil Meningerne være delte; Dr. Høirup slutter sig i det hele og store til Grundtvigs Synspunkter, selv om han, som nævnt, klart ser „Afsporingen“ og iøvrigt ogsaa er klar over, at den wolffiske Bevismaade for en nutidig Tænkning, der har *Kant* til Forudsætning, har mistet sin Gyldighed. At der i et saa omfattende Arbejde vil være Punkter, hvor Læseren ikke vil være enig med Forf., er indlysende; dette kom ogsaa frem ved Disputatsen. Her skal lige nævnes to Enkeltheder, hvor Anmelderen ikke kan være enig med Forf. Det er næppe rigtigt, naar Dr. Høirup lader *Martensen* mene, at vi kan erkende Gud, som han er i sig selv, medens Grundtvig hævder, at det Evige umulig kan begribes i Tiden, men kun

i Evigheden, og heri finder en „afgørende Forskel“ mellem Grundtvig og Martensen, selv om begge kun vil erkende Gud paa Aabenbaringens Grund (Høirup S. 155). Martensen siger dog selv paa det Sted i sin Dogmatik, hvor han behandler Grænserne for den spekulative Erkendelse (Prgr. 33): „Ligesom de altid er blevet tilskamme, der have givet sig ud for at have begrebet alt, saaledes ere de ikke mindre blevet tilskamme, der have meent eengang for alle at kunne afstikke Grændserne for al menneskelig Begriben — — Den sunde Betragtning vil derfor erkjende, at den speculative Begriben er et saare bevægeligt og dialectisk Begreb, der ikke lader sig affærdige med et tørt Ja eller Nej, ikke lader sig affærdige med den Paastand at den enten fuldstændigt maa være eller ikke være, thi den er kun som vordende“. Heri turde dog ligge en Erkendelse af, at vor Begriben af Gud aldrig bliver fuldstændig paa denne Jord. Det er heller ikke rigtigt at sammenstille Grundtvigs Forstaelse af Stats- (Folke)kirken som en borgerlig Indretning med den reformatoriske Sondring mellem *ecclesia stricte dicta* og *ecclesia large dicta* (Høirup S. 273). Reformatorerne sigter med denne Distinktion til Forskellen mellem de sande Troende, som kun Gud kender, og de slette og Hyklerne (*mali et hypocritae*), som altid vil være iblandet Kirken; men Kirken selv er for dem kun een, saa at ogsaa *ecclesia large dicta* kan kaldes den sande Kirke, hvis Ordet i den forkyndes ret og Sakramenterne forvaltes ret. Den nævnte Distinktion sigter altsaa ikke paa en Sondring mellem den institutionelle Kirke og den virkelige Menighed, som Tilfældet er hos Grundtvig.

Men dette er Smaating. Hovedsagen er, at Dr. Høirup ved sin grundige Undersøgelse har bragt ny og værdifuld Oplysning om Grundtvigs filosofiske og kirkelige Anskuelse og derved vist, at der stadig er frugtbare Opgaver for Grundtvigforskningen.

C. I. Scharling.